

וכשיהיו נגאלים אומרים אותם על גאולתם", הלא הוא גאולה מנרה גופנית וגשמית ולא דוקא על נרה רוחנית, ובדאי היה שם הנלה רוחנית כמבאר שם בכל דברי המהר"ל מפראג ז"ל אבל אין לקבוע הלל על נם שאין הנלה גשמית רק קיום מנחות.

האמנם לכאורה יש לסתור עיקר יסוד זה דלדון שירה על הנם נריך שיהיה זו תרתי גבורות השם והטבות, והרי כמה שירות ותשבחות נאמרו בקרא ולא מצינו שיהיו זכר לנם גלוי של גבורות וטובות, ובפסחים קי"ז גרסינן: "מניא היה ר"מ אומר, כל תשבחות האמורות בספר תהלים דוד אמרן וכו'", ואמרינן שם עוד: "ת"ר כל שירות ותשבחות שאמר דוד בספר תהלים ר"א אומר כנגד עצמו אמרן, ר' יהושע אומר כנגד נצור אמרן, וחכ"א יש מהן כנגד נצור יש מהן כנגד עצמו, האמורות כלשון יחיד כנגד עצמו, האמורות כלשון רבים כנגד נצור, למנחם חיקון לעמיד לבוא, משכיל על ידי תורגמן, לדוד מזמור על ידי ששרתה עליו שכינה ואח"כ אמר שירה, מזמור לדוד מלמד שאמר שירה ואח"כ שרתה עליו שכינה וכו'".

סימן כ

בדברי הגר"ח בשירה על הנם

באור דברי הגר"ח בענין שירה על הנם ומה שקשה עליו ממכילתא ומדברי השל"ה הקדוש וישוב דברי הגר"ח. באור הגמרא בברכות לענין שירה על הנם. תירץ לקושית המהרש"א. ובאור דברי המגילת תענית שהניח בתוספות חדשים בצריך עיון גדול. דברי הצל"ח בזה. יש הבדל בין שירה לשעה לשירה לדורות.

ובספר עמק נרקה הציא שם בשם הגר"ח מבריסק ז"ל ח"ל: "הנה מו"ר הגאב"ד דבריסק שליט"א אמר בשם אביו מרן הגר"ח הלוי ז"ל. דיש לעיין אם יצא הנציא בשם ד' ויאמר שהשם יעשה לישראל נם, או אם ימצא מי שיהיה לו בטחון גמור בד' בטחון של מאה אחוזים שבהחלט יעשה השם לו נם אם

ראוי לומר בכה"ג את השירה מיד קודם הנם ולנאח בזה יד"ח שירה. ואמר שזהו ציבור הכמוצ שבתהלים ואני במסדך בטחתי יגל לבי בישועתך, פי' אף שיש לי בטחון הגמור בישועתך, בזה רק יגל לבי בישועתך, אבל מתי אשירה לד' כי גמל עלי, לאחר שגמל עלי, והיינו לאחר הנם אז אשירה לד' שזהו דין בשירה על הנם שאין אומרים אלא לאחר הנם, עכ"ד.

ובספר ע"ב העיר וז"ל: והנה עיקר דין זה מבואר הוא בירושלמי פ' ערבי פסחים ה"ה, גבי ההלל שבסדר ליל פסח דפליגי שם במתני' ב"ש וב"ה עד היכן הוא אומר, ב"ש אומרים עד אם הבנים שמחה וב"ה אומרים עד חלמיש למעינו מים, וקחני בירושלמי: א"ל ב"ש, וכי יצאו ישראל ממצרים שהוא מזכיר יציאת מצרים, א"ל ב"ב אילו ממתינן על קרות הגבר עדיין לא הגיע לחצי הגאולה האין מזכירין גאולה ועדיין לא נגאלו, והלא לא יצאו אלא בחצי היום, שנא' ויהי בעצם היום הזה הוציא א' את בני וגו', אלא מכיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק. והציבור הוא, דב"ש סברי דדוקא הפרק א' של ההלל שכתוב בו הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה שפיר אומרים כלילה קודם חלות מפני שכבר אינן עבדיו. והעיר שם על דברי הגר"ח שמצינו בספר דברי הימים ב' כ', גבי מלחמת יהושפט, שאמר להם הנציא שהשם יעשה להם נם וינליחו במלחמה, ומיד בלחמם במלחמה אמרו המשוררים: הודו לד' כי לעולם חסדו ובמכילתא פ' בשלח מונה זה בין העשר שירות שנאמרו בעולם ומשמע דבתורת שירה אמרוהו.

ובשל"ה הקדוש פרשת בשלח כתב וז"ל: "עוד יש להתבונן כתיב השירה הזאת וארז"ל עתה שירה בלי נקיבה מהו הענין. עוד יש קשיא בשירת האנשים כתיב השירה הזאת בלי נקיבה ובשירת הנשים נחפץ מלשון נקיבה ללשון זכר כדכתיב אצל מרים ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה ולהם הוא ל' זכר דלהן הל"ל. ואנשי הנחות והמליצה אומרים שמרים עם הנשים לא אמרו שירה כי הנשים פטורות רק יצאו בתופים ומחולות לשמחות ובאו כמה בחורי ישראל לראות בשמחתם ואז נעקה מרים ותען להם לכו לאהליכם במקום שאומרים האנשים שירה וגם אחס שירו לה' כי

גאה אצל רז"ל מנגדים דבר זה שאמרו כמו שאמר מרע"ה שירה וישראל ענו אחריה כן אמרה מרים והנשים אחריה.

מ"מ יש לתרץ קושיא זו עם קושיא אחרת דאמרו אין גומרין הלל צו' של פסח אף שהוא י"ט משום שאמר הקצ"ה מעשי ידי טבעו צים ואחם אומרים שירה וכן ארז"ל על צלחת החלוק אומרים הודו לה' ולא אמרו כי טוב. וקשה על זה הלא כתיב באצוד רשעים רנה ומהוהר הבנתי תירוק דלא שייך רנה באצוד רשעים אלא כשנחמלא סאתם ואין בהם מחוס לגמרי אצל כשלא נתמלא סאתם ויש בהם עדיין איזה דבר טוב רק הקצ"ה מאצדם בשביל ישראל ע"ז אמר מעשי ידי. וכן היה באצוד הנעשה להם לא נתמלא סאתם לאיצוד גדול כזה אלא הקצ"ה עשה בעבור ישראל וזהו שכתוב על אודות ישראל וכן כתיב מפני בני ישראל כלומר בשביל ישראל שיראו נקמה נעשה איצוד גדול כזה. אמנם שצעים פנים לתורה נוכל לתרץ בענין אחר ויתבאר ע"פ מדרש רבה וז"ל תשורי מראש אמנה עתידין ישראל לומר שירה לעתיד לבא שנאמר שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה ובאיזה זכות אומרים ישראל שירה בזכות אברהם שהאמין בהקצ"ה שנאמר והאמין בה' היא האמונה שישראל נוחלין בה ועליו הכתוב אומר ולדיק באמונתו יחיה הוי תשורי מראש אמנה וקשה עתידין שיאמרו לעתיד לבא הוא כפל ודי היה בעתידין או בלעתיד לבא גם זה צריך ביאור מ"ש באיזה זכות כו'. הענין הוא מדת לדיקים הוא מיד שהובטחו לדבר טוב לומר שיר ושבת להש"י מיד אף שעדיין לא נתקיים כי זה הוא מצד האמונה שמאמינים בדבריו צרוך הוא וצרוך שמו ומה שמרע"ה איתר מלומר שירה עד שנעשו המעשים הוא בשביל שעדיין לא היתה אמונה חזקה בישראל והה"ד ויאמינו בד' ובמשה עבדו. אז ישיר משה ובני ישראל כלומר אז באותו פעם שר משה ולא מקודם מיד שהובטח מהקצ"ה שיבקע הים משום שאז האמינו ישראל כן מנאחי תירוק זה בספר ברכת אברהם בהקדמה וע"ז רמזו רז"ל בפרק חלק בקש הקצ"ה לעשות סנהריז גוג ומגוג וחזקיה משיח אמרה מדה"ד ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך ולא עשיתו משיח. וחזקיה שלא אמר לפניך וכו' וקשה והא מכתב לחזקיה כתיב אלא לפניך

דייקא כלומר שלא הקדים לומר שירה קודם שעשית בפועל מה שהבטחת אותו כי היה לו חכך להתלבש באמונה ולומר שירה לפניך קודם שעושה הדבר. וזוה מבואר המדרש שעתידין ישראל לומר שירה לעתיד לבוא כלומר עתידין כשיתבשרו להגאולה יאמרו שירה על מה שעמיד לבא דהיינו על הנסים שיבאו שיתבשרו עליהם יקדימו לשורר מיד ויהיו בחזק אמונתם כאלו נעשה וזהו שירו לד' שיר חדש. ואח"כ כתיב כי נפלאות עשה ואע"פ שעדיין לא נעשה הוא כאלו עשה. וזהו תשורי מראש אמנה כלומר תחיל לשורר מראש דהיינו מקדם אשר נעשה וזה לך מצד אמונה וזוה מתורץ שהקפיד הקצ"ה מעשה ידי טבעו צים ואחם אומרים שירה כלומר לאחר שטבעו צים אמרתם שירה היה לכם להקדים ולשורר קודם הטבעיה מיד לאחר הבטחה להיותכם גבורי כח ואמץ לב בהאמונה.

ומצינו מדה זו היתה צגשים יותר מבאנשים ובזכות נשים נדקניות נגאלו ישראל ממצרים כי האמינו בד' ולקחו חפים ומחולות כי האמינו צמשועת ד' אשר יעשה להם. ונתהפכו מנשים לגבורות האנשים להיוסם אמץ לב והאנשים להנשים ע"כ באנשים כתיב לשון נקבה ובהנשים לשון זכר. כך יש לתרץ קושיא זו האחרונה אמנם לתרץ כולם ציחד", עכ"ל. מבואר להדיא בדברי רבותינו הברכת אברהם והשל"ה הקדוש שכל שצורר שיעשה זה גם מיד חייבים לומר שירה וזה לכאורה דלא כהגר"ם ו"ל.

ונראה בביאור הדברים, דהנה גרסינן בצרכות דאמר ר' יהודה ברי' דר' שמעון בן פזי ק"ג פרשות אמר דוד ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים, שנאמר יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם צרכי נפשי את ד' הללו'. ובמהרש"א שם כתב וז"ל: במפלתן של רשעים, מכאן קשה למה שכתבו האחרונים בשם המדרש שאין אומרים הלל ציוס אחרון של פסח משום שאמר הקצ"ה מעשי ידי טובעים צים ואחם אומרים שירה, והרי הכא אמרו צהיפוך דלא אמר דוד הלל עד שראה במפלתן של רשעים, גם צפ"צ דערכין אמרינן טעם אחר, דלכך אין אומרים הלל ציוס אחרון של פסח משום דאין חלוקים בקרבן, עכ"ל.

ובמגילת תענית פרק שלישי אמרין, בשבעה עשר בסיון אחידת מגדל לור זו קסרי בת אדום שהיא יושבת בין החולות היא היתה לישראל יתד רעה בימי יוונים וכשגברה יד בני חשמונאי כבשום והוליאום משם והושיבו ישראל בתוכה ואותו היום שכבשוה עשאוהו י"ט, בחמשה עשר ציה ובששה עשר ציה גלו אנשי בית שאן ואנשי צקעתא ואף הם היו יתד רעה לישראל, בימי יוונים כלפי הערביים מפני שלא נתחייבו גלות בראשונה ולא הגלה אותם יהושע בן נון ולא דוד מלך ישראל וכיון שנתחייבו גלות גברה ידם של בית חשמונאי והגלו אותם ואותו היום עשאוהו י"ט, ששמחה היא לפני המקום שמלכות הרשעה נעקרה מן העולם שנאמר ועלו מושיעים בזה ליון וגו', ד' מלך עולם ועד, אימתי כשיאבדו גוים מארצו, אומר יתמו חטאים מן הארץ וגו'.

הבית הזה

ובפירוש תוספות חדשים שם הניח בלע"ג דברי המגילת תענית וז"ל: "ששמחה היא לפני המקום שהמלכות הרשעה נעקרה כו' יש לחמוה מהא דאר"י במס' מגילה (דף י' ע"ב) דהקב"ה אינו שש במפלתן של רשעים מ"ה לא נאמר כי טוב בחלוק של יהושפט ומה"ט לא הניח הקב"ה למה"ש לומר שירה כשטבעו מזריים צים שאמר להם מעשי ידי טובעים בים ואתם רוצים לומר שירה ולע"ג. והלל"ח הקשה הכי על הא דאמר ר"י משום רשב"י בצרכות (דף י' ע"א) ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה שנאמר יתמו חטאים וגו', וגם כתב על דכתב מהרש"א שם על הא דא"ר יהודה צריה דר"ש בן פזי בסוף (דף ט'), ק"ג פרשיות אמר דוד ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים שנאמר יתמו חטאים וגו' מכאן קשה למ"ש האחרונים בשם המדרש שאין אומרים הלל ביו"ט אחרון של פסח משום שאמר הקב"ה מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה כו' ע"ש וז"ל: "ולא ידעתי איך נעלם ממאור עייניו מהרש"א שהוא מפורש בגמרא במס' מגילה, ולפענ"ד נראה ממגילה באמת אין סתירה על הני מקומות בצרכות שם, דהא צריכינן להבין התם במגילה למאי דמסיק אצל אחרים משיש, למה לא הניח הקב"ה למה"ש לומר שירה, וז"ל דשאני מה"ש דלא ביקשוהו לומר על שמחת עצמם כי בעולם המלאכים אין קנאה ושנאה ע"כ שם אין ששון ואין

שמחה שמחת עצמם אלא לכבוד ה' בקשהו לומר שירה ע"כ לא הניחם דהוא אינו שש, אבל לנו בני ישראל שייך להשיש על שמחת עצמינו וע"ז קאמר דאחרים משיש לכן שפיר רשאי דוד לומר שירה ולהלל על מפלתן של רשעים שהיו מזירין אותם, אבל ממס' צרכות שפיר סתירה למ"ש האחרונים כדכתב מהרש"א כיון דהא והא איירי משירת בני ישראל, אבל ממסכת מגילה להכא קשה שפיר כיון דהכא קאמר דהקב"ה בעצמו שמח, ודוק היטב".

וכן מבואר בפרק ט' דמגילת תענית וז"ל: "בתלתא בכסליו איתנטלו סימולא מן דרתא מפני שבנו יוונים סימולאות סימולאות בעזרה וכשגברה יד בית חשמונאי בטלוס והוליאום משם ובאותו יום שבעטלוס עשאוהו י"ט, בשבעה בו י"ט יום שמת הורדוס מפני שהיה הורדוס שונא את חכמים ששמחה היא לפני המקום כשהרשעים מסתלקין מן העולם שנאמר וגם יד ה' היתה בם להומם וכחיב ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם, וכתיב וידבר ה' אלי לאמר, וכן הוא אומר איש טוב זה ואל בצורה טובה יבוא, ואו' ויזו המלך את בניו בן יהודע ויפגע בו וימיתוהו וגו' ובאותו היום שמת הורדוס עשאוהו י"ט", וגם שם תמוה כמו שהעיר בתוספות חדשים.

ונראה דיש שירה לשעה ויש שירה לדורות והחילוק שביניהם הוא דשירה לשעה היא שנתפעל האדם מאיזה סיבה שמהא או שהשפיעה עליו איזה מעשה או מאורע בלתי רגיל ונתרגש לראות בזה נפלאות השם ית' גבורותיו או חסדו וטובו עד שנתמלא לבו לומר שירה על נפלאות השם וזוהי שירה שבאה מתוך הרגש הלכ להשגת השכל ואמנם יש שירה שבאה מהשגת השכל להרגש הלכ דוגמא לדבר הם דברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות יסודי התורה, וז"ל: בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם כיוצא בו, ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים, מוסיף אהבה למקום ותאמא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקום ברוך הוא, וירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו כשיעריך עצמו לאחד מהגופות הקדושים הגדולים, וכ"ש לאחת מהנורות הטהורות הנפרדות מן הגולמים שלא נתחברו

בגולם כלל, וימנא עצמו שהוא ככלי מלא בושא וכלימה ריק וחסר" ע"כ.

12 GREAT RHYME

ובהלכות תשובה פ"י ה"ג כתב: "וכילד היא האהבה הראויה הוא שיאהב את ד' אהבה גדולה יתירה עזה מאוד עד שמהא נפשו קשורה באהבת ד', וימנא שוגה בה תמיד כאלו חולה חולי האהבה שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אשה והוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו בין בשעה שהוא אוכל ושותה, יתר מזה תהיה אהבת ד' בלב אהביו שוגים בה תמיד כמו שזנונו בכל לבבך ובכל נפשך, והוא ששלמה אמר דרך משל כי חולת אהבה אני, וכל שיר השירים משל הוא לענין זה".

וזהו ביאור תחילת המאמר שאמר דוד המלך ע"ה בלמנצח מוזמור השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע וגומר, והיינו כי עיקר תכליתו ומקומה של השירה מנקודת ההלכה היא אהבת השם ועבודתו שיסודה באהבת הלב והנפש הבאה מתוך התבוננות במעשה ד' כי נורא הוא וכדברי הרמב"ם ז"ל, ועיין בספר הנפלא "באר אברהם" להגאון ר' אברהם בנו של הגר"א בפירושו לתהלים בע' י"ח שכתב על הפסוקים למנצח לעבד ד' לדוד אשר דיבר לד' את דברי השירה זאת ביום הילד ד' אותו מכף כל אויביו ומיד שאל, ויאמר אחרמך ד' חזקי וגומר, וז"ל: "למנצח וגו', רז"ל אמרו במדרש א"ר סימון לא כל מי שרצה לומר שירה אומר אלא כל מי שנעשה לו נס ואומר שירה זידוע שמוחלין לו כל עונותיו ונעשה בריה חדשה. יראו בזה, כי השירה צריכה שתהיה מאיש אוהב בוער ברשפי החשק, ואשר נעשה בו נס, בעוד היותו בחמימות הנס, והכיר בה היותו נס בא בהשגחה, הנה בזה נעשה מוכן לשיר שירה, ולז"א שמוחלין לו כל עונותיו ונעשה בריה חדשה, ודקדקו רז"ל ממה שקראו בב' שמות, עבד ד' לדוד, כלומר למי שהיה נקרא מתחלה דוד ועכשיו שנמחלו עונותיו נקרא בשם אחר והוא עבד ד'. ועתה שמע ביאורו, למנצח וגו', הנה תחלה הורה על הפועל, וקראו בב' שמות, כאמור לעבד ד' אשר מתחלה היה דוד, או שהורה על שני השלימות א' המשכי וא' טבעי, וזהו לעבד ד' לדוד, ועל התכלית אמר אשר דבר לד', יראה לתכלית שם ד' להללו ולשבח, ועל החומר אמר

את דברי, ועל הצורה אמר השירה הזאת, ועל העשותה בזמן הרתיחה והבערת אש חמימות האהבה מצד הנס אמר ביום הילד ד' אותו מכף כל אויביו, אשר לא אחזק בו כל כף אחיזה, ומיד שאל גם כן, אף שהיה זידו וברשותו. ויאמר אחרמך ד' חזקי, לפי שהשירה העיקר כשנעשית מן האוהב והחושק לחשוק מצד התענוג אשר הוא מתענג, לזה אמר דוד קודם שיחליל השירה הזאת אשר הוא אוהב את ד' לפי שנתן לו כח ועוז לזה לכן מלאהו לב לעשות השירה הזאת. ואמר אחרמך כלשון עמיד, להורות שכונת השיר ותכליתו להתחזק ולהתגדל באהבה ולהבעיר את לבו בלהבת שלהבת י"ה, ע"כ.

נמנא דשירה בשעתה על מאורע של נס היא בטוי מרחשי לבו של המשורר והרגשו שמעשה הנס הניע את לבו לראות ולהכיר את גבורותיו של הש"י ולטעום טעם חסדו ואמתו ומתוך מעוף ההתלהבות והחשק באהבת השם הוא בא להביע שאיפתו הנשגבה בנעימת דברי שיר ויש ששרתה עליו שכינה ואח"כ אמר שירה ואז חזון דבריו הם נבואה בצורת שיר ויש שעל ידי דברי השיר המרומם נפשו לרוח הקודש ושרתה עליו שכינה, ושם כיון שראה אח"כ דברי השירה ברוח הקודש והסכימה שכינה על ידו הרי נעשו דבריו דברי רוח הקודש ונבואה.

והנה כל זה מדובר על השירה שנאמרה בשעת מעשה הנס אבל לדורות וכן למי שלא היה באותו הנס הרי חסר לו כל עיקר ההחיות וההרגש של פעולת הנס ורק על ידי אמירת השירה שנוצרה על ידי הנס והתבוננותו בה הוא רוצה להדמות ברוחו ולהרגיש בנפשו ולהחיות שוב את המאורע שקרה עם כל זעזועיה והשפעותיה הנפשיות שעל ידה ירגיש בחושו ממש גבורותיו של השם וחסדו וטובו.

הרי עלה בידינו ששירה בשעת הנס היא שירת ההרגש אלא שמההרגש נוצרת שירה של שכל שכל שטיבה נקבעת ברוח הקודש בציטוי מקוים ואופי מיוחד שמגמתה ותפקידה היא להודיע גבורתו וטובו של הש"י ועיין בבאר אברהם מש"כ בתהילים ע"ה פסוק י'.

להודות ולהלל להש"י על מעשיו הנפלאים יש רשות לומר שירתו — וזה השירה הנאה מתוך הרגש לשכל להלל ולהודות לד'.

ולפי זה גם מה שאמרין שאין לומר שירה על מפלתן של רשעים הוא דין בשירה לדורות שהיא שירת השכל אבל בשירה שבשעת מעשה הנס שהיא שירת ההרגש כל שמתמלא לומר שירה לד' ולהללו על הנפלאות שעשה לו בין שהם טובות ובין שהם גבורות יכול לומר שירה.

ועל פי זה יבואר גם כן מה שלא הניח הקב"ה למלאכים לומר שירה שאמר להם הקב"ה מעשי ידי טובעים בים ואחם אומרים שירה והיינו כיון שהמלאכים הם שכלים נבדלים ושירתם היא שירת השכל שוב דין שירה שלהם כדן שירה לדורות שאין לאומרה על מפלתן של רשעים, אבל ישראל עצמם באמת אמרו שירה כשראו את מצרים מת על שפת הים כמבואר, בקרא, כדן שירה לשעה שהיא שירת ההרגש ולכן שפיר הביאו הפוסקים דאין אומרים הלל ביום שביעי של פסח משום שאמר הקב"ה מעשי ידי טובעים בים ואחם אומרים שירה ולכאורה קשה דהא ישראל באמת אמרו אז שירה ורק המלאכים לא אמרו שירה וא"כ למה לא יאמרו ישראל לעולם שירה ביום ז' של פסח.

זרם לפי האמור הלא הדברים ברורים כשמש צהרים שכמו שהמלאכים לא יכלו לומר שירה שהיא שירת השכל על מעשה ידיו של הקב"ה שטובעים בים כן בשירה לדורות שהיא ג"כ שירת השכל אי אפשר לומר שירה על מפלתן של רשעים ועל פי זה אחי שפיר מה דאמרין שק"ג פרשיות אמר דוד ולא אמר הללו' עד שראה במפלתן של רשעים ששירה זו הלא אמר דוד המלך ע"ה בשעת מעשה הנס, ויחא ג"כ במה שאמרין במגילת תענית שמחה היא לפני המקום כשמלכות הרשעים נעקר מן העולם וכו', וכן שם פ"ג ששמחה היא לפני המקום כשהרשעים מסתלקין מן העולם וכו', וכן בפ"ט שאף שאין בשמחה זו מן השלימות מ"מ בשעת מעשה שפיר יכולים לשמוח ולומר שירה ולעשות יו"ט.

ואמנם שירה לדורות הרי אדרבה כשהוא אומר השירה ומתבונן בה הוא מדמה בנפשו המאורע ומתרגש מגבורותיו וטובו של הש"י עד שהוא מרגיש באופן מוחשי את אותה החוויה הדומה להחוויה של מעשה הנס. ולפי זה יש להגדיר הדברים באופן כזה שירה לזמן היא שירת ההרגש או "מהרגש לשכל" ואילו שירה לדורות היא שירת השכל או "מהשכל להרגש".

ולפי זה שמה שאמרנו שלדן שירה על הנס צריך בה תרתי גבורות השם בשלימות וגם טובות השם בשלימות וזה רק הלכה בשירה לדורות שהיא שירה מתוך שכל לרגש — ויש לה דינים מיוחדים ותנאים מסוימים בקיומה, וכן מה שאמר הגר"ח שאין אומרים שירה אלא לאחר הנס וזה הלכה בשירה לדורות אבל שירה לשעתה אין לה קבע ולא נאמרו בה שום דינים, ושירה בשעת מעשה יכולה להיות או על גבורות או על טובות הש"י שבאמת בכל הנהגת הש"י בהעולם ישנן צו גבורות וחסדים, אלא שהוא מכוסה בדרכי הטבע, ולכן כל שנתעורר רוחו מאיזו דחיפה שתהא להכיר גבורותיו של הקב"ה או חסדיו שלא כדרך הטבע, ונתמלא לבו לומר שירה, יכול לומר שירה, ולא דוקא מגבורות שלא כדרך הטבע או חסדים בלתי טבעיים — וכן אם נתרגש להרגיש אהבה לד' בלתי רגילה בוער ברשפי החשק ונתמלא לבו לומר שירה יכול לומר שירה, וזוהי שירה ששרו הנביאים אפילו שלא בשעת מעשה הנס כגון "שיר השירים", "שירי אלף" וכיוצא צו והיינו שכל מי שנתרגש לומר שירה מאיזה סבה שתהא — או צרות הקודש — יכול לומר שירה.

ואולי זהו ביאור הדברים שנאמרו בגמרא, "אמר דוד שירה ושרתה עליו רוח הקודש" שזהו שירה על נס בשעת מעשה שדכיות כזו מביאה לרוח הקודש, ומה שאמרין "ששרתה עליו שכינה ואמר שירה" היינו שעל ידי דכיות של רוח הקודש נתרגש לבו לומר שירה, הרי מבואר בגמרא שני הדינים שאמרנו שלא דוקא שמעשה הנס היא סיבה לומר שירה אלא יכולים לומר שירה גם מסיבה אחרת וכן השריית השכינה ורוח הקודש היא ג"כ לפעמים סיבה לומר שירה כיון שהעיקר ששירה בשעת מעשה אין לה הלכה מיוחדת אלא כל שנתעורר רוחו מאהבה בלתי רגילה לומר שירה

הרב אברהם

הרב חיים

ולפי"ו מה שאמר הגר"ח דאין לומר שירה קודם הנס אף אם יבוא הנציא וצ"ש ד' יאמר שהשם יעשה לישראל נס, וקשה ממה שאמרו ישראל שירה גבי מלחמת יהושפט שאמר להם הנציא שהשם יעשה להם וילחמו במלחמה ומיד בשעת המלחמה אמרו המשוררים הודו לד' כי לעולם חסדו, וצמחילתא נמנה זה בין העשר שירות שנאמרו בעולם ומשמע דבתורת שירה נאמר ולכאורה נסתרים מזה דבריו של הגר"ח, ברם לפי האמור הרי זה רק בשירה שנקבעת לדורות שצריכה להיות על גבורות וטובות השם, בזה הוא דאמרינן ענין שירה זו צריכה להיות רק לאחר מעשה הנס שיש בו גבורות וטובות השם ולא קודם המעשה אבל שירה בשעתה יכולה להיות גם על הצטמח הנס כל שנתמלא הלב לומר שירה. ולכן במלחמת יהושפט כיון שאמר להם הנציא שהשם יעשה להם נס וילחמו במלחמה שפיר אמרו שירה מיד ושפיר מונה זה צמחילתא בין העשר שירות שנאמרו בעולם.

וגם יש לומר עוד ששירה בשעתה אין לה חיוב רק היא רשות אם לא נאמרה על נס של גבורות וטובות, ברם יש עליה חלות דין של שירה ודוגמא לדבר הוא דברי הגר"ח בהלכות תפלה שכתב שם לדעת הרמב"ם דחובת התפלה הוי מד"ת, ואפילו לחולקים היינו רק בחיובא אבל קיומה וענינה הוי לכו"ע מד"ת.

ומה שאמר הגר"ח על הפסוק ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה לד' כי גמל עלי שזהו דין צעירה על הנס שאין אומרים שירה אלא לאחר הנס ג"כ אין חיובתא מהמחילתא על דבריו די"ל דקרא איירי בחיוב שירה ולא בשירת רשות ואפילו אי נימא דבשעת מעשה הוא חיוב שירה כל שהרגיש לומר שירה לד' משום איזה סיבה שתהא ואין לו רשות מלכבד שירתו מ"מ י"ל שהקרא איירי בשירה שהיא לדורות ולכן נאמר אשירה לשון הוה.

וגם י"ל שהרי מי שיש לו בטחון של מאה אחוזים צהחלט יעשה לו השם נס כאמור בדברי הגר"ח ולפי זה הרי בדוד המלך שתמיד האמונה והבטחון היו אצלו בתכלית השלימות וכמו שאמר ואני בחסדך בטחתי שהוא בטחון בכל המאה אחוזים שצהחלט יעשה לו

השם הנס כביאורו של הגר"ח, וכיון שדוד המלך ע"ה היה לבו מלא תמיד בבטחון זה הרי לא משכחם אצלו התפעלות חדשה שיהיה לו הרגש לומר שירה על הצטמח הנס מה שאין כן כשרואה הנס בפועל שיש בו מגבורות וטובות מחויב לומר מיד מזל דין זכר הנס שיש בו גלוי גבורותיו וטובותיו של השם וחיוב זה הרי הוא אף לדורות.

לפי כל האמור הרי מיושבים דברי הח"ס מהשגת רבינו הגאון הנצי"ב ז"ל במה שהח"ס סובר דקביעת יום מועד לעולם מן התורה ומק"ו דגאולת מצרים וגם הלל דחנוכה מן התורה כמו הגדה של פסח והשיג הגאון הנצי"ב ז"ל: "ולא נראה כלל דא"כ היאך בטלו מגילת תענית ונשכחו אותן הימים", ולפי האמור דרק על נס שהיה בו גבורות וטובות השם הוא דחייבים לקבוע יום מועד לעולם, ניחא מאד דברי הח"ס דכיון שנתבאר שלדין שירה או קביעת מועד על הנס צריך ביה תרתי גבורות השם וגם טובות השם באופן גלוי שלא בדרך הטבע א"כ יש לומר דכל אותן הימים טובים הנזכרים במגילת תענית לא הוה בהו תרתי באופן גלוי ורק או שהיו הגבורות באופן גלוי והטבת השם בדרך נסתר או שהיה הטבת השם באופן גלוי והגבורות בדרך נסתר כגון מריש ירחא ועד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למיספד הרי היום טוב זה הוא בשביל שנעשה הנס לעשות המצוה ונס זה הוא שיש בו גבורות השם אבל לא טובות השם באופן גלוי וכמבואר בדברי רבינו המהרי"ל בנר מצוה "כי מה שחייב להודות ולהלל זהו כאשר נעשה לו נס ובשביל הללו ולא בשביל שנעשה לו נס לעשות המצוה כי אין המצוה הנאה אל האדם וכו'.

ואפילו אי נימא כתירומו הראשון של הנר מצוה הרי באמת גם לענין תמיד לא מצינו כלל שנאמר שהיה כאן נס שנראה בו גבורות השם באופן גלוי כי אולי היה הנס נסתר ורק תיקנו החכמים יו"ט מרוב חביבות המצוה שנקרב הקרבן תמיד כדינו אבל מן התורה לא היה כאן שום חיוב לקבוע יום מועד על נס זה, או כגון מה שזכר במסכת תענית בשיתא עשר ביה (היינו באדר) שריו למצנא שיר צירושלים דלא למספד מפני שסתרוהו אויבים כשהתחילו לבנותו אותו היום עשאוהו יו"ט ששמחה היא לפני המקום שירושלים נבנית

מקרי שהוסיפו מ"ע כיון שכבר עיקרה מן התורה וכדברי הגאון הנצי"צ ז"ל.

סימן כא

באור בגמ' שבת

לפי האמור יוצא ביאור נפלא בגמרא שבת י"ג. באור פלוגתת רבינו אברהם בנו של הרמב"ם ז"ל עם רבינו דניאל הבבלי. באור דברי הרמב"ן בספר המצות שמסתפק אם הלל היא הלכה למשה מסיני מדין שירה על הנס או מדין שמחה ביר"ט.

ובמה שאמרתי יתבאר דבר נפלא במאמר דברי הגמרא שבת י"ג דגרסין שם: חנו רבנן מי כתב מגילת תענית אמרו חנניה בן חזקיה וסיעתו שהיו מחזבין את הצרות (רש"י) שנגאלין מהן והנס חזיב עליהן להזכירן לשבחן של הקב"ה וכותבין ימי הנס לעשותן י"ט כגון חילין יומין דלא להתענא בזהו כו' אמר רבן שמעון בן גמליאל אף אנו מחזבין את הצרות אבל מה נעשה שאם באנו לכחוב אין אנו מספיקין (רש"י: לפי שהן תדירות, ל"א אין אנו מספיקין לעשות י"ט בכל יום) ד"א אין שוטה נפגע (רש"י: אין פגע רע בא עליו כלומר אינו מכיר בפגיעין כך כמה נסים באים לנו ואין אנו מכירין בזהו: ד"א אין בשר המת מרגיש באיזמל, עכ"ל הגמ'.

ולכאורה נ"צ דמתחילה קאמר רש"י דאף אנו מחזבין הצרות אלא שאם באנו לכחוב אין אנו מספיקין ומשמע דלכן סובר רש"י דליכא כלל לדין מגילת תענית דאם באנו לעשות כחקנת חכמים הרי אנו צריכין לעשות יום טוב בכל רגע ואין אנו מספיקין ולכן ממילא בטלה לגמרי מגילת תענית ואחר כך קאמר ד"א אין שוטה נפגע וכו' וא"כ שוב איך אצלנו לכחוב הנסים לעשותן לדורות וממילא אין סיבה לבטל מגילת תענית שכבר תקנו על הנסים ואפילו אי נימא דלא בא רש"י לומר שצטלה מגילת תענית אלא שנותן טעם למה אין אנו אומרים דגם אנו היינו צריכין לעשות ימים טובים ולכותבן לדורות צטלה מגילת תענית ג"כ צריך בירור הרי העמים מהופכים שלטעם הראשון הרי הטעם הוא

שנאמר כה אמר ד' סנתי אל כיון ושכנתי בתוך ירושלים. ירושלים עיר האמת הרי ד' צבאות הרי הקודש ואומר סנתי לירושלים ברחמים בימי יצנה בנה נאם ד' וגו' ואמר הוא יצנה עירי ישלח לא צמחיר ולא צשוחד אמר ד' צבאות, זכריה ח' א' ישעיה מ"ה, הרי היו"ט הוא על טובות השם אבל לא נזכר שם שהיה ביה תרמי היינו גם גבורות השם באופן גלוי שלא כדרך הטבע וכן כל הניסים הנזכרים צמגלת תענית לא נזכר שהוא צהוא תרמי אלא שהחכמים חיקנו לעשות יו"ט גם על נס דליכא ביה רק חדא היינו או שהטבת השם היה דדבר מקוים ומיוחד או שהיו בו גבורות השם באופן גלוי ושלא כדרך הטבע אף שלא היה נס של הצלתן באופן גלוי.

והא דיכלו חכמים לעשות יו"ט רק על גבורות או הודאות לחוד אף שמן התורה אין חיוב לעשות יו"ט על זה והא הוה כאלו הוסיפו על מ"ע. נראה לפי מה שכתב הגאון העמק שאלה צמה שפליג על הח"ס וסובר דאין חיוב לומר שירה לדורות על הנס (או לעשות יו"ט) רק בשעת מעשה וכח שם וז"ל: "אלא ודאי כל מה שנאמר צורה"ק לקרות היינו באותו שנה ונחחדש ע"י נביאים שביניהם מק"ו לקרות בכל ישראל, אבל לדורות אינו אלא מדרבנן, ומכ"מ לא מיקרי שהוסיפו מ"ע, כיון שכבר עיקרה יש מה"מ, ותדע שהרי חפלה מדרבנן, והנביאים קבעו לישראל צנורף כנה"ג דוד ודניאל קבעו חובה לעצמם, אלא כיון שעיקרה מה"מ ל"מ לשיטת הרמב"ם שכ' מצוה להתפלל בכל יום פעם א' מה"מ, ואפי' להרמב"ן מכ"מ מצוה להתפלל בעת צרה וכמ"ש הרמב"ם ריש ה' תענית, וכ' מש"כ הרמב"ן בשה"מ מע"ה, ומש"ה הוסיפו חכמים וקבעו לדורות ג' תפלות וה"נ כיון שעיקר הודיה על הנס, מק"ו, שוב מצו חכמים לקבוע מצוה דהודי' לדורות".

וכמו כן גם אנן נימא לדעת' של הח"ס לפי מה שביארנו לעיל דשירת צשעת מעשה יכולה להיות בין על גבורות ובין על הטובות ורק לענין חיוב קבוע לדורות צריכים תרמי א"כ בכל היו"ט הנזכרים צמגילת תענית הרי צשעת מעשה יכולים לומר שירה ולעשות יו"ט מן התורה שוב שפיר קבעו זה חכמים לדורות מדרבנן ולא